

A VESZPRÉMI PÜSPÖKI LEVÉLTÁR.

A veszprémi püspök, egyúttal a mindenkori királyné kancellárja, már a középkorban is úgy tekintély, mint hatásköri szempontból püspöktársai közül kiemelkedett. Tekintélyét növelte, hogy a királynéi udvar főpapja volt, hiszen püspökségének királyi alapításként nyert birtokait is a Veszprém körül elterülő királyi uradalomból hasították ki.

A veszprémi püspök iurisdictiója püspökségének 1009. évi alapításától kezdődően 1777-ig a Bakonytól délre eső és a Balatont körülövező területre terjedt ki és pedig Veszprém vármegyére, kivéve belőle az 1777-ig a győri püspökséghez tartozó pápai főesperességet, azaz Pápa vidékét, azután Somogy megye egész területére, hozzászámítván Tolna megyének vele határos részét, továbbá Zala megye, beleértve a ma már a szombathelyi püspökséghez tartozó zalaegerszegi kerületet is. A világháború előtti Zala megyének muravidéki része, mely az országhatároknak Szent László korabeli kitolása óta politikailag Zalához lett csatolva, egyházigazgatási szempontból a bexini főesperesség neve alatt mindig a zágrábi püspökséghez tartozott. 1777-ig ugyancsak a veszprémi püspökség alá tartozott a fehérvári és a budai főesperesség területe is. A veszprémi egyházmegye tehát 1777-g hat főesperességre tagozódott: 1. cathedralis, azaz székes-egyházi (Veszprém m.), 2. fehérvári, 3. budai, 4. segödsi, 5. somogyi és 6. zalai főesperességekre, melyek közül a segödsi nyilvánvalóan egy eltűnt megye nevét őrizte meg számunkra.

A fehérvári és szombathelyi püspökségek megalapítása után a régi terjedelmében megcsónkított veszprémi egyházmegyét három főesperesi kerületre osztották be: 1. székes-egyházi, melyhez a veszprémi, palotai, pápai és cseszneki, 2. zalai, melyhez a tapolcai, füredi, keszthelyi, kanizsai, sümegi és kiskomáromi és végül 3. somogyira, melyhez a kaposvári, csökölyi, csurgói, segödsi és karádi esperességek tartoztak.

A fentiek szerint elég nagy volt a püspöki iurisdictio alá tartozó terület, melynek egyházi kormányzására és az

ott elterülő püspöki javak adminisztrálására vonatkozóan a püspöki levéltárban remélünk becses adatokat találni.

Magának a levéltárnak történetéről alig tudunk valamit. Fontosabb és a püspökség birtokjogait magában foglaló iratainak megőrzésére nagy súlyt helyeztek, mert azok korunkra is fentmaradtak. Az egyházi adminisztrációval és a püspöki javak kormányzásával kapcsolatban levő iratokat azonban a levéltár nemcsak hogy a középkorból nem őriz, de ilyen iratok csak az 1700-as évektől kezdve találhatók a levéltárban. Maga a levéltár három ízben is pusztulásnak volt kitéve: először a XIII. század végén, mikor a Német-újváriak felégették Veszprémet, másodszer a XIV. század végén, mikor a levéltár egy része elégett és harmadszor a török időben, amikor a püspöknek közel 80 éven át székhelyétől távol kellett tartózkodnia. Az egész középkorból és az újkor első két századából csak a püspöki javak birtokjogi iratai maradtak ránk, melyeket a török uralom alatti püspöki székhelyről, Sümegről csak a XVIII. század közepén, Biró Márton püspök idejében szállították vissza Veszprémbe. Nyomok vannak arra is, hogy a levéltár egyrésze, mely a török veszély elől Győrbe lett szállítva, a tűz martaléka lett. Hogy a püspökségnek középkori egyházi és világi adminisztrációjával kapcsolatos iratok, formulárek, regesztakönyvek és számadások nem maradtak fenn, érthető azon körülményből is, hogy a középkorban a püspöki adminisztrációt a püspök helyettesei, az úgynevezett vicarius generalisok, in spiritalis et in temporalibus generalis helytartók végezték. Ezeknek irattára azonban nem került a püspöki levéltárba. Sőt az egyes püspökök személyes vonatkozású és politikai iratai ma sem kerülnek egyházi levéltárba, hanem a család birtokába és így az elkallódás veszélyének vannak kitéve. Mindazoknak tehát, akik az egyes püspökségek történetével akarnak foglalkozni, nem elég az adatokban és iratokban gyér és hiányos püspöki levéltárak kutatására szorítkozni, hanem az egyes püspökök családi levéltárait és a sedes vacantiákkal kapcsolatban a m. kir. kamarai levéltárat is át kell vizsgálni.

A püspöki levéltár mai anyaga tulajdonképen két részből áll: egyházi és birtokigazgatási iratokból. Az első csoportba tartoznak az egyházmegye igazgatásával, a másodikba a püspöki javak kormányzásával kapcsolatos birtokjogi és a javadalom kezelésével összefüggő iratok.

Ami a levéltár rendezettségét illeti, meg kell állapíta-

nunk, hogy a még nem régen teljes összeviasszaságban levő levéltár ma a legrendezettebb állapotban található. Az egyházi joghatóságokkal kapcsolatos ügyiratokat, melyekre a mindenkori adminisztrációnak szüksége volt, nagyon természetesen azelőtt is bizonyos rendben tartották s indexszel és egyéb mutatókkal ellátták. A levéltár tudományos követelmények szerinti elrendezése azonban, mely a modern hivatali és a tudományos kutatás céljait is szem előtt tartotta, csak a közelmúlt időkben történt meg. A rendezés érdeme dr. Pfeiffer János szentszéki jegyzőé, a levéltár kezelőjéé, akinek figyelme nemcsak az adminisztrációs levéltár rendbentartására terjedt ki, hanem a nemrégiben kiselejtezett gazdasági levéltár rekonstruálását is elég szép eredménnyel végzi. Dr. Pfeiffer nemcsak rendbeszedte az iratokat, hanem az egyes sorozatokat átrevideálta és úgy az ügyiratok, mint a protocollumok és indexek körül észlelt hiányokat kiegészítette.

Meg kell még említenem, hogy az 1777-ben eszközölt országos jellegű egyházi beosztással kapcsolatban a veszprémi egyházmegyétől elkapcsolt részek iratai, természetesen csak a meglevő XVIII. századiak, az új egyházmegyének adattak át.

A) Egyházigazgatási iratok.

A püspöki levéltár legteljesebb része, amely az egyházi kormányzással kapcsolatos iratokat tartalmazza, a püspöki aula három helyiségében nyert elhelyezést. Első rendezése az 1830-as években ment végbe. Az iratok tartalmuk szerinti sorozatokba nyertek beosztást, az egyes sorozatokon belül pedig, amennyiben lehetséges volt, az egyes fő- és alesperességek, majd plébániák szerint rendezték az aktákat. Mivel ezen iratok az akkori egyházigazgatási beosztás szerint nyertek elhelyezést, szükségesnek véljük, hogy az egyházmegye újabb beosztását is ismertessük.

A már ismertetett igazgatási kerületi beosztás ugyanis 1813-ban annyiban változott, hogy a három főesperesség helyett az egyész egyházmegye ötre osztatott be. A levéltár rendezésekor tehát a következő állapotot találjuk:

I. Székesegyházi főesperesség:

1. Veszprémi esperesség (ide tartoztak: Berénd, Hidegkút, Kislőd, Márkó, Nagyvázsony, Polány, Rátóth, Rendek,

Szentgál, Tótvázsony, Vámos, Városlőd, Vöröstó és Veszprém).

2. Palotai esperesség (Dég, Ősi, Őskü, Siófok, Foksabadi, Fajmáskér, Kenese, Lepsény, Mezőkomárom, Palota, Peremarton, Szentkirályszabadja, Vörösberény).

3. Cseszneki esperesség (Aka, Acsteszer, Borzavár, Jásd, Lókút, Nána, Olaszfalu, Oszlop, Porva, Sur, Szápár, Tés és Zirc).

4. Füredi esperesség (Aszófő, Csicsó, Dörögd, Felsőórs, Füred, Paloznak, Petend, Tihany, Vászoly).

5. Tapolcai esperesség (Badacsonytomaj, Gyulakeszi, Haláp, Kővágóórs, Lesencetomaj, Monostorapáti, Szentbékáll, Tapolca, Káptalanfő, Tördemic, Vita).

II. Pápai főesperesség.

1. Pápai esperesség (Csót, Jákó, Kovácsi, Marcaltó, Nagyganna, Nagytevel, Pápa, Nyárad, Salamon, Ugod, Vaszar, Vanyola).

2. Szombathelyi esperesség (Gyirót, Koppány, Lovászpátona, Románd, Szombathely, Szentlászló, Szücs, Teszer).

3. Devecseri esperesség (Dabrony, Devecser, Felsőiskáz, Halimba, Külsővat, Noszlop, Nagyszőlős, Tüskevár, Vásárhely).

4. Sümegi esperesség (Csehi, Gógánfa, Gyömörő, Kisgörbő, Káptalanfa, Mihályfa, Nyirád, Pakod, Rendek, Sümeg, Szalabér, Szegvár, Túrje).

III. Zalai főesperesség.

1. Keszthelyi esperesség (Bük, Karmacs, Keszthely, Páhok, Rezi, Sármellék, Zalaszentlászló, Zalavár, Szántó, Szentgrót, Szentgyörgyvár, Zsid).

2. Kiskomáromi esperesség (Bezeréd, Csány, Dióskál, Galambok, Kehida, Kiskomárom, Merenye, Orosztony, Pacsa, Rád, Szabar, Zalaapáti, Zalakoppány, Szentpéterúr).

3. Kanizsai esperesség (Bakónak, Csátár, Csács, Gelse, Hahót, Homokkomárom, Kanizsa, Kapornak, Nagyrécse, Nemesapáti, Ollár, Szentbalázs, Szentiván, Szentlászló, Szentmihály).

IV. Somogyi főesperesség.

1. Karádi esperesség (Andocs, Endrőd, Karád, Kapoly, Kiliti, Köröshegy, Miklósi, Nagyberény, Nágocs, Ságvár, Szamárdi, Szólád, Tab, Törökkoppány).

2. Kaposvári esperesség (Bószénfa, Gamás, Geszti, Hetes, Kaposvár, Látrány, Lengyeltóti, Osztopán, Somogyvár, Szöllősgyőrök, Toponár).

3. Igali esperesség (Acsa, Attala, Gölle, Igal, Kercseliget, Kisbár, Mernye, Mocsdós, Szentbalázs, Szil, Taszár).

V. Següsi főesperesség.

1. Següsi esperesség (Buzsák, Csákány, Fajszt, Kéthely, Marcali, Mesztegnyő, Öreglak, Sámson, Següsd, Szentpál, Szob, Tapsony, Vid, Vörs).

2. Csökölyi esperesség (Atád, Csokonya, Csököly, Hárságy, Kadarkút, Kutas, Lad, Nagybjom, Németújfalú, Szentbenedek, Szulok, Tarány).

3. Csurgói esperesség (Babócsa, Barcs, Berzence, Csurgó, Gyékényes, Iháros, Keresztúr, Miháld, Szentmiklós, Vízvár, Zákány).

Az egyházmegyének legutóbb, báró Hornig Károly bíboros, püspök alatti felosztása, mely az öt főesperesség alá tartozó tizenhét esperesi kerületet huszonkilencre osztotta be, levéltári szempontból nem érdekelhet bennünket, mivel a levéltárban elhelyezést nyert iratok az 1835. évtől kezdődően nem esperesi kerületek, hanem folyószám szerinti elhelyezést nyertek. A tartalmi beosztás szerinti iratesorok némelyikében azonban még 1835 utáni iratokat is találunk, amit az egyes csoportok természete tesz lehetővé.

Az egyházmegye kormányzásával és a püspöki iurisdikcióval kapcsolatos iratok a következő sorozatokban találhatók:

1. *Intimata regia* (1731—1847). A m. kir. helytartói tanács leiratai egyházi ügyekben, 51 fasciculust tesznek ki.

2. *Litterae circulares* (1726—). Ezek az egyházmegyei papsághoz intézett pásztorlevelek, melyek egyúttal a fontosabb egyházfői intézkedéseket is tartalmazzák. Az 1851. év előtti kéziratban, míg az azutániak nyomtatásban jelentek meg. Összesen 21 kötet.

3. *Correspondentiae vicariales*. A püspöki székhelyi vacantiáinak éveiből származnak: 1773—1780, 1825—1834, 1839—1841-ből, összesen 2 fasciculust tesznek ki.

4. *Negotia religionaria*:

a) *Mandata regia in religionis negotiis* (1750—1761),

b) *Acta acatholica negotia religionis concernentia tempore Martini Biro epi Vespri*. 1—1 fasciculusban.

c) *Acta negotium religionis cum acatholicis concernen-*

tia (1721—1790). Ide soroztattak a veszprém-, fehér-, zala- és somogymegyei protestáns felekezetekkel vallásügyek, leginkább a török háborúk vége felé még fennmaradt és elfoglalt templomok tulajdonjoga körül támadt viták és harcok iratai. A hét fasciculust kitevő anyag javarészt politikai megyék szerint nyert beosztást.

d) *Decisiones curiales*, 1744-ben Biró püspök, 1762-ben pedig Bajzáth prélátus részére összeállítva, 1—1 kötetben.

5. *Acta seminarii S. Annae* (1730—1834). A papnevelő-intézettel kapcsolatos személyi és tárgyi vonatkozású iratok. Papszentelési akták, szemináriumai számadások, a papnevelés céljaira tett hagyatékok, stb., 15 fasc.

6. *Acta parochialia*. Az egyes plébániákat illető speciális iratok, esperesi kerületek szerint rendezve: a) a székesegyházi (1702—1839), b) pápai (1652—1839), c) zalai (1702—1839), d) somogyi (1739—1839), és e) a segisdi (1727—1839) főesperességek alá tartozó parochiák iratai, 43 fasciculusban.

7. *Acta et fragmenta visitationis canonicae parochiarum* (1747—1846). Ezek az iratok felölelik mindazon ügyeket, melyek az egyes plébániák jogviszonyait illetőleg a jogszokás és gyakorlat alapján a visitatio canonica-ban lettek jogérvényesen megállapítva. Tárgyuk tehát: a templom épülete, annak pénztára, belső felszerelése, istentisztelet sorrendje, a plébánia fundus instructusa, könyvtára, a területén lévő leányegyházak, továbbá oratóriumok, kápolnák, szobrok, keresztek, temetők, iskolák, stb., nemkülönben a lelkészi jövedelmek, a kegy- és földesurak jogai és kötelességei, a lelkészek és hívek közötti jogviszony, továbbá iskolák és a velük kapcsolatos személyi és tárgyi ügyek, azonkívül a plébániai hívek vallásos és erkölcsi élete, végül a lelkész személye és az egyház szolgálatában álló világi egyének, majd különféle jámbor alapítványok. 39 fasc.

8. *Visitationes canonicae*. A püspöki levéltár legértékesebb része nemcsak társadalom-, helyi egyház-, hanem művészettörténeti szempontból is. E jegyzőkönyvek közül legrégibb a pápai főesperességgé 1698-ból, melyet a győri püspökség levéltára adott át akkor, midőn a főesperességet a veszprémi egyházmegyéhez csatolták. A Biró Márton püspök idejében eszközölt kánoni látogatások eredményeként a levéltár a következő canonica visitatiokat őrzi: 1745-ből a tapolcai esperességét, 1746-ból több zalamegyei plébániáét, 1747-ből a budai, a székesegyházi, a fehérvári főesperesi ke-

rületekét, 1748-ból a segösdi, kaposvári, keszthelyi és zalaegerszegi esperességeket, 1749-ből és 1755-ből a kaposvári, 1753-ból a kanizsai és 1755-ből a tapolcai esperesi kerületeket, összesen 14 kötetben.

Későbbi időből és pedig 1778. és 1779-ből való a székesegyházi, zalai és somogyi főesperességek újabb visitatiói (3 kötet), valamint a veszprémi székesegyházé 1780-ból. Ilyen kánoni látogatások történtek 1815—1816-ban is, mikor a csurgói, kaposvári, tapolcai, kanizsai, kiskomáromi, keszthelyi, igali, karádi, csökölyi, segösdi esperesi kerületek újbóli felülvizsgálatának eredményét 11 kötetben látjuk lefektetve. Az idők további folyamán a következő visitákat találjuk a levéltárban:

Az 1816—1817. évből 21, 1832-ből 10, 1837-ből 19, 1838-ból 1, 1845-ből 1, 1846-ból 1, 1847-ből 2, 1857., 1863., 1872., 1873., 1875., 1894., 1901., 1903., 1905. és 1908. évek-ből 1—1, 1909-ből 2, 1914., 1918., 1919-ből 1—1, 1924-ből 2, 1927., 1928-ből 1—1, 1929-ből 2 és végül 1930-ból 1 plébániát. A legutolsó általános jellegű kánoni látogatási jegyzőkönyvek 1846-ból maradtak fenn, melyek a veszprémi, palotai, városlódi, füredi és szombathelyi kerületek plébániáinak jogviszonyait sorolják fel, 5 kötetben. — A múlt század közepe óta eszközölt kánoni látogatások az új plébániák és lelkészségek alapításával függnek össze.

8. *Relationes peridodicae.* (1752—1843). Nagyobbrészt az esperesek és többi lelkészek hatásköréből kifolyólag beküldeni elrendelt jelentések, mint templomszámadások, jámbor alapítványok, kerületi tanácskozások, jelentések a papság életéről, a meg- és eltértekről, iskola- és plébánialátogatások, tanítói fizetések javítása, egyházmegyei pénztári ügyek, katonai személyek anyakönyvi ügyei, privilégizált oltárok, a római curiához intézett kérvények. Ugyanitt találhatók a székesegyház, valamint az agg papok intézete számadásainak egy része. — 5 fasc.

10. *Acta personalia* (1742—1832). Az egyházmegyei papság személyes ügyei, áthelyezések előiratai, információk, kegyurak és espereseknek a lelkészkedő papságról szóló jelentései, híveknél személyi ügyekre irányuló kérvényei, stb. Az egyes személyekre vonatkozó iratok éveken belül a személynevek abc sorrendjében nyertek elhelyezést. — 35 fasc.

11. *Praesentae parochorum* (1738—1835). Kegyuraknak az egyes plébániákra szóló bemutató levelei megfelelő név-, hely- és tárgymutatóval ellátva. — 2 fasc.

12. *Testamenta parochorum* (1750—1843). Papok végrendeletei. — 45 fasc.

13. *Conscriptiones proventuum parochialium*. Javadalmi összeírások 1726-tól 1790-ig szórványosan 3 fasciculusban, 1802-ből, 1848-ból, 1888 és 1896-ból, az előző három évi 15 fasciculusban politikai megyék szerinti csoportosításban, míg a legutóbbi külön-külön az egyes plébániák szerint rendezett csomagokban. Ide sorozhatjuk a 300 frt jövedelmet el nem érő plébániák összeírását 1852-ből, valamint a plébániák földadójának (1850—1860), nemkülönben a papitized kárpótlására vonatkozó bemondási táblák (1854) kimutatását és végül a veszprémi püspökség jövedelmének szabályozását illető (1811—1816) iratokat, 1—1 fasciculusban.

14. *Conscriptiones animarum*. Az egyes anya- és leányegyházak híveinek összeírásai: a veszprémi és keszthelyi esperesi kerületek 1745., 1757. és 1771. évből, a kanizsai esperesség 1757.- 1767. és 1771-ből, a kaposvári esp. kerület 1757. és 1771. évből, a següsdí esperesség 1757. és 1771-ből, a palotai esperesi kerület 1757. és 1771. évből, a tapolcai esperesi kerület 1771. évből, Sümeg püspöki város és környéke Biró Márton püspök idejéből, Veszprém politikai megye területén levő plébániák 1782-ből, az egész veszprémi egyházmegyéé 1821-től 1841-ig. Összesen 15 kötet és 2 fasc.

15. *Status impopulationis parochiarum* (1769—1776). Plébániák népesedési adatai. — 2 fasc.

16. *Informationes de stolis et statu ecclesiarum* (1769—1770). Templomok állapotáról és különböző stólrakról jelentések. — 1 fasc.

17. *Synodus dioecesis* (1821), *Cassa Ludirectorum*, *Reflexiones congregationum districtualium ad Statuta dioecesis* (1824), vegyes tartalmú iratok. — 1 fasc.

18. *Rationes ecclesiarum et parochiarum* (1784—1836). Templom- és plébániai számadások. — 3 fasc.

19. *Abbatiae, praepositurae et canonicatus* (1748—1847). A püspökség joghatósága alá tartozó apátok, prépostok és kanonokok kinevezésére, hűségesküjére és beiktatásukra vonatkozó iratok. Összesen 3 fasc.

Ide sorozhatjuk a murakereszturi apátsággal kapcsolatos és 1824—33 és 1846—47-ből származó iratokat is. — 2 fasc.

20. *Acta religiosorum ordinum* (1732—1843). Az egyházmegye területén élő szerzetes rendekről szóló iratok, nagyjából a rendeknek II. József által történt eltörlésé-

vel kapcsolatos intézkedések. A következő alcsoportokra oszlik:

a) Generalia. Az egyházmegye területén lakó szerzetesek egyházi felszereléseinek leltára 1786-ból, továbbá az egyházmegyében élő szerzetesekre (1777—1790-ig) és a nyugdíjas szerzetesekre (1788—1792) vonatkozó iratok. — 1 fasc.

b) A piaristák, premontreiek, pálosok és jezsuitákra vonatkozó iratok (1732—1841). — 1 fasc.

c) Szent Benedek-renddel kapcsolatos iratok (1755—1834). — 2 fasc.

d) Ciszterciek (1757—1834). — 2 fasc.

e) Irgalmasok (1777—1843). — 2 fasc.

f) Ferencrendiek (1732—1834). — 1 fasc.

g) A Magyarországon lévő szerzetesrendek szabályairól, az egész magyar püspöki karnak, a veszprémi egyházmegye területén lakó szerzetesekről pedig Kurbély György veszprémi püspök észrevételei (1816—1818). — 1 fasc.

Ide sorozhatók a veszprémi egyházmegye remetéire (1754—1780) és a confraternitásokra (1782—1783) vonatkozó iratok, 1 fasc. Az utóbbival kapcsolatban a nemzeti iskolák felállítására vonatkozó irományok is találhatóak.

Végül külön köteggben található Scitovszky bíbornok, esztergomi érseknek, az apostoli szentszék által kirendelt fő-visitátornak a szerzetesi fegyelem javítására vonatkozó javaslatainak másolatai.

21. *Dispensationes, jurisdictiones etc.* Ide azok az iratok soroztattak, melyek az egyházmegye területén lévő szerzetesek és idegen egyházmegyebeli papok részére adott gyónantási stb. joghatóságot tartalmazzák, nemkülönben az apostoli szentszéktől a neki fenntartott esetekben adott felmentések, búcsúengedélyek, házassági akadályok, kiközösítések, felfüggesztések, fogadalmak alól adott felmentések, valamint a pápai ügyvivőknek fenti ügyekkel kapcsolatos jelentései. Ezek 1740-től 1833-ig 30 fasciculust tesznek ki.

Ugyancsak ide tartoznak a római szentszék és a püspöktől a hirdetés, vegyesházasság, vérrokonság és a sógor-ság házasság akadályai alól nyert felmentések az 1850-től 1879-ig terjedő évekből, összesen 16 fasciculusban.

Végül e csoportban találjuk az egyes plébánosoknak a vegyesházasságokról (1794—1871-ig, 14 fasc.), valamint a meg- és eltérésekről (1748—1870-ig, 8 fasc.) szóló és esperesi kerületenkint beosztott jelentéseit.

22. *Processus Causarum*. Ide a püspöki szentszéki bíróság elé tartozó perek iratai nyertek elhelyezést:

- a) Papság fegyelmi ügyei (1743—). — 28 fasc.
- b) Házassági perek (1741—). — 104 fasc.

A házassági periratok egyideig minőségük szerint jegyességi, váló- és köteléki stb. perek szerint külön kezeltettek. Az e körbe vágó iratok kb. 1840-es évektől kezdődőleg együttesen „*Processus Matrimoniales*“ cím alá soroztattak. Tehát a különféle csoportok a következők: *Causae impregnationales* (1811—1834) 2 fasc., *Causae sponsalisticæ* (1747—1838) 13 fasc., *Processus divortiales* (1741—1853) 29 fasc., *ad nullitatem matrimonii* (1736—1852) 6 fasc., *Processus ad repositionem cohabitationis* (1722—1838) 6 fasc., *Processus in substrato religionis* (1736—1754, 1820) 2 fasc., *Processus matrimoniales* (1835—) 42 fasc., *Processus delegati iudicis pontif. in causis divortialibus, vincularibus et testamentariis* (1832—1839) 1 fasc., *Causae matrimoniales* (1722—1833) 7 fasc., *Matrimonia exterorum et militum* (1776—1833) 1 fasc., *Causae vinculares summarie pertractatae* (1814—1834) 1 fasc., *Citatoriae et mandata in causis matrimonialibus et religionariis* (1721—1843) 1 fasc., *Processus quoad attestata mortalia* (1863—1912) 1 fasc.

c) Végrendeletek és velük kapcsolatos perek: *Testamentaria* (1743—1832): egyházi és világi személyeknek jámbor alapítványokra irányuló végrendeletei, 5 fasc., *Processus testamentarii* (1736—1877): a püspöki szentszék elé terjesztett végrendeleti perek, 5 fasc., *Processus fiscalis et miscellanea consistorialia* (1747—1843), szentszéki vegyes iratok, 6 fasc., jegyzőkönyvek (1777—) 12 kötet.

23. *Religionaria* (1781—1890). E csoportban a vegyesházasságból származó gyermekek vallásos nevelésével, reverzálisokkal, meg- és eltértekekkel foglalkozó iratok helyeztetek el. Összesen 4 fasc.

24. *Matricula* (1894—). A polgári házasság behozatala után az egyes plébániákon vezetett keresztelési, esketési és halálozási anyakönyvek beküldött másodpéldányai, esperesi kerületek szerint, a plébániák abc-sorrendjében.

Ide tartozik a *Protocollum confirmatorum* (1750—), a béráltak anyakönyve is.

25. *Acta scholarum* (1833—1870).

a) Az egyházmegyei elemi iskolákról szóló jelentések, esperességek szerint rendezve. — 21 fasc.

b) Az egyházmegye területén lévő gimnáziumok vallás-
oktatásáról szóló jelentések 1827—1843-ig. — 11 fasc. —
Ide sorolhatjuk a ludi magisterekéről szóló és 1771—1774-ből
származó, 1 fasciculust kitevő iratokat.

26. *Dismembratio dioecesis* (1777). Divisio in 15 dis-
trictus v. a. diaconales facta (1778), Controversia cum epi-
scopis Quinqueecl. et Zagrabiensis quoad jurisdictionem in
quaedam loca (1752), Erectio duorum ad priores tres archi-
diac. (1813), Erectio districtus v. a. diac. Szombathely
(1824), vagyis az egyházmegye felosztásával szükségessé
vált új főesperesi és esperesi kerületek beosztási iratai. —
1 fasc.

Acta Parochias olim sub jurisdictione eppatus Wespri-
miensis existentes concernentia (1725—1780). A fehérvári
és szombathelyi püspökségek alá rendelt plébániákra vonat-
kozó és az új egyházmegyének átengedett levéltári anyag
visszamaradt iratai. — 1 fasc.

27. *Rationes generalis sollicitaturae* Vespr. (1815—
1828): szorgalmazási jutalmak számadása. — 1 kötet.

28. *Rationes domus emeritorum* (1778—1828): a papi
nyugdíjintézet iratai. — 2 kötet.

29. *Cassa dioecisana* (1810—1829, 1837—1838). 2 fasc.

30. *Építkezési iratok*: a) A m. kath. Vallásalap kegy-
urasága alá tartozó és kegyúrnélküli plébániák egyházi épü-
leteinek tatarozási iratai (1793—1888). — 2 fasc. —
b) A veszprémi székesegyház (1907—1910, 5 fasc.), vesz-
prémi Károly-templom (1905, 1 fasc.), lajoskomáromi plébá-
niatemplom (1901, 1 fasc.), farkasgyepői kápolna (1909,
1 fasc.), koppányszántói plébániatemplom (1905, 1 fasc.)
építési iratai.

31. *Relationes de foundationibus piis* (1777—1787),
1793, 1795—1806, 1809—1831, 1836—1843): jámbor ala-
pítványokról szóló jelentések. — 3 fasc.

32. *Consignatio missarum fundationalium* pro prae-
terito restantium (ob abolitionem nempe diversorum ordi-
num), quae per parochos persolvendae erunt (1779). —
1 fasc.

33. *De proventibus intercalaribus* benef. parochialium
Fundo Religionis inserendis et quota subsidionali quorun-
dam parochorum (1781—1790). — 1 fasc.

34. *Cassa ludimagistrorum* (1795—1860) és a Tanítói

Nyugdíjintézet, másként „Gondviselés“ iratai (1861—1877). — 1 fasc.

35. *Acta xenodochium S. Ilonaianum Pápaense* (1779—1874) et *Fundationem Ruszek-ianam* (1768—1896) *concernentia*. — 1 fasc.

36. *Ferenc József-alapítvány* alapító oklevele 1860-ból.

37. *Segélyek* (1857—1866). E cím alatt a Ranolder János veszprémi püspök által templomok, iskolák stb. építkezésére és javítására, valamint azok külső és belső felszerelésére, lelkészeknek és tanítóknak, nemkülönben elemi csapásoktól sújtott községeknek, végül az angolkisasszonyok veszprémi rendházának építkezési céljaira utalványozott segélyek iratai helyeztetek el (Fasc. 1. 1860—1866). — Ide soroztattak még ugyanezen püspök által létesített „Ferenc József-alapítvány“ kamataiból kifizetett lelkészi segélyek nyugtái, továbbá az irgalmas nővérek pápai rendházának építkezésére adott segélyek iratai (Fasc. 2—5, 1860—1865). — Végül itt találjuk a székeskáptalan vezetése alatt állott szorgalmazási pénztárból kiutalt esperesi tiszteletdíjakról, a Bajzáth, Kopácsy stb. féle alapítványok kamataiból eszközölt kiutalások iratait.

38. *Miscellanea* (1747—1836). Az egyes sorozatokból természetüknél fogva kimaradt iratok. — 10 fasc.

39. *Protocollumok*.

a) *Prot. conferentiarum episcopalium* (1892—), 2 kötet.

b) *Protocolla episcopalia* (1734—1802). Az egyes püspököknek magán és az egyházi közigazgatással kapcsolatos levelezéseinek, rendeleteinek, valamint a püspökökhöz intézett leveleknek és kéréseknek jegyzőkönyvi feljegyzései. A XVIII. századi katolikus restauráció fontos forrásai e kötetek. — 24 kötet.

c) *Protocollum comitatus Vesprimiensis* (1745—1762). Ezek Biró Márton veszprémi püspökhöz, mint Veszprém vármegye örökös főispánjához felterjesztett megyegyűlési jegyzőkönyvek. — 8 kötet.

d) *Dominale*, azaz 1752—1762-ig terjedő időre Biró Márton leveles könyve.

e) *Prot. cathedralis eccl. Vespri.* (1786—1830).

40. *Kéziratok*. A levéltárban nyertek elhelyezést Biró Márton kéziratai is, köztük a püspök privátkiadásainak jegyzéke 1748-ból (csonka).

41. *Bullák*. — *Kinevezési okmányok*. Külön kezeltetnek Acsády Ádám, Kurbély György, Ranolder János, br. Hornig

Károly és Rott Nándor püspökök különféle kinevezési okiratai és bullái (20 db.).

42. *Céhiratok.* Itt nyertek elhelyezést a cseszneki, nagyvázsonyi, szentkirálysabadjai, veszprémi, vörösberényi és zirci különféle céhek leveleinek másolatai is (1763—1771).

Az iratoknak a folyószám szerinti iratelhelyezés után, mint már említettük, a szentszéki, tanügyi és különleges jellegű iratok továbbra is sorozatokba lettek beosztva, sőt 1872-től 1879-ig bezárólag az általános jellegű iratok ismét esperesi kerületek szerint soroztattak be. A folyószám szerint kezelt iratokhoz 137 iktatókönyv tartozik, melyeknek mindegyikéhez név- és tárgymutató járul.

43. *Koller-levéltár.* A püspöki levéltár kb. 700 darab fontosabb irata, melyek az 1710—1830-as évekből származnak, a püspöki aula külön, úgynevezett Koller-könyvtárában nyertek elhelyezést. 1833-ban készült elenchusa azok tartalmát csak sorszerint hozza, ami az anyag használhatóságát nagyon megnehezíti. Aki a XVIII. századi anyagból dolgozik, ezen elenchust is kénytelen sorról-sorra átvizsgálni. Eredetileg, amint az elenchus is bizonyítja, a káptalannál ma letétbe helyezett, főleg középkori püspökségi iratok egy része is itt volt elhelyezve és csak később, a XIX. század végén, a gazdasági levéltár régi irataival egyesítve kerültek át a káptalani levéltárba.

A Koller-levéltár iratainak túlnyomó része Koller püspökségével (1762—1773), kapcsolatosak és a püspöksége előtti személyes iratai. De ide került elődjeinek és utódjainak több fontos irata is, melyek bizonyos, valamelyik püspök idejében aktuális ügyeknek előiratai lehettek s melyeket a még nem leltározott és fenti sorozatokban ismertetett törzanyagból szedték ki. Találunk köztük királyi rendeltetvényeket (1762—1767), a tihanyi, bakonybéli, zalavári apátság (1772) jövedelemkimutatásait, a püspökséghez intézett primási leiratokat, a kapornaki apátságra vonatkozó iratokat (1764), egyetemes egyházi érdekeket, püspöki kinevezéseket, római ágensek levelezését, Acsády püspökkel kapcsolatban a vaskai apátságot illető iratokat (1736 és 1743) stb. Az itt elhelyezett iratokból értesülünk, hogy a zágrábi püspökség a veszprémi kárára terjeszkedni akart, mert például 1768-ban Nagyatádon a zágrábiak kánoni látogatást tettek. A veszprémi püspökségre vonatkozó több középkori iratnak is itt találjuk másolatát, sőt van e levéltárnak egy középkori oklevele is: Boros Baláznak 1472-ből származó végrendelete.

B) *Birtokigazgatási iratok.*I. *Birtogjogi iratok.*1. *Litteralia instrumenta iura episc. Vesprim. tangentia.*

A nagyobbrészt Veszprém, Zala és Somogy megyékben elterülő püspöki javadalom adminisztrálásával kapcsolatos iratok a XIX. század végéig szintén a püspöki aulában nyertek elhelyezést. Az elsőízben 1779-ben katalógizált iratanyaghoz utóbb hozzácsatolták a XIX. század első felének iratait is, az 1835. évvel bezáróan, míg a legújabb iratok továbbra is a jószágkormányzóság hivatalában maradtak. 1895-ben a régi gazdasági irattárat a püspöki aulából hely hiánya miatt a jószágkormányzóság új épületébe vitték át, de ez átszállítás előtt a fontosabbnak vélt iratokat a XVIII. században katalógizált iratok közül kiválogatták és a Koller-levéltár középkori okleveleivel együtt azokat „*Litteralia instrumenta iura episcopatus Vesprimiensis tangentia*” cím alatt a székeskáptalan magánlevéltárában helyezték el s ez utóbbit az egyes birtokok, illetve azon belül időrendi sorrendben újból katalógizálták.

A következő veszprém-, zala-, somogy-, tolna- és fehérvármegyei birtokok történetére találunk ezekben adatokat:

Acsa (1356—1480, 2 db.), Agyak (1653, 1 db.), Ajka-Rendek (1612—1674, 12 db.), Ajka, Felső- és Alsó- (1444, 1 db.), Alba (Székesfehérvár, 1279—1333, 16 db.), Albensis comitatus praediales (1464, 1 db.), Almás (1480, 1 db.), Alörs l. Olurs; Antalfa (1315—1479, 4 db.), Anyástelek (1370, 1 db.), Apáti (1425—1564, 4 db.), Apostag (1489, 1 db.), Aranyad (1616—1649, 5 db.), Árokfő (1649, 5 db.), Arthalháza (Ortaháza, 1464, 2 db.), Boldog-Asszonyfa (1474, 1 db.).

Baba (1294, 1 db.), Babát (1431—1464, 4 db.), Badacsony (1628, 1 db.), Bagota (1616—1628, 2 db.), Bakodi (1668, 1 db.), Bakónak (1702, 1 db.), Bakonymeggyes (1474, 1 db.), Bálványos (1453, 1 db.), Bánkfalva (1388, 2 db.), Barabás (1625, 1 db.), Barba (1616—1628, 2 db.), Batyk (1649, 1 db.), Batthyán (1551, 1 db.), Bazsi (1436—1627, 3 db.), Bedeg (1270—1360, 7 db.), Béka (1295, 2 db.), Belder (1295, 2 db.), Belend (1300—1444, 2 db.), Sz. Benedekallja (1382—1560, 8 db.), Bér (1615—1649, 11 db.), Bereczk (1354, 1 db.), Berei (1295—1646, 5 db.), Berény (1377, 1 db.), Berénhida (1363—1631, 10 db.), Bezeréd (1673, 1 db.), Bezol (1615—1628, 4 db.), Bicske (1373—

1470, 2 db.), Bille (1279—1331, 5 db.), Billege (1328, 1 db.), Bodony (Budun, 1341—1431, 2 db.), Boldé és Boldaháza (1365—1640, 3 db.), Bónnya (1366, 1 db.), Borszöröcsök (1560, 1 db.), Boyon (1310, 1 db.), Budavári (Sümegegél 1553, 1 db.), Buda l. Sasag és Kelenföld a.; Budakeszi l. Keszi a.; Budaörs l. Ursy a.; Budenses decimae l. Decimae.

Csab (1394—1436, 2 db.), Csaba (Csolnokkal 1322, 1 db.), Csáford (Decimae eppal.-al 1616—1628, 2 db.), Csajág (1384—1392, 2 db.), Csapófalva (Novával és Pethőfalvával 1431—1470, 4 db.), Csát (1295—1466, 9 db., l. That a. is), Csege (1466, 1 db.), Csehi (1370—1677, 11 db.), Csék Cheék, Dec. epp. alatt 1340, 1 db., l. Cseÿk), Csekel (1280—1486, 11 db.), Csékut (Dec. epp. alatt 1444, 1 db.), Csepel (1295—1339, 4 db.), Cseÿk (Dec. epp. és Miscell. alatt 1320—1327, 3 db., lásd Csék a. is), Csicsó (1272—1498, 5 db.), Csitke (1370, 1 db.), Csolnok (1279—1322, 2 db.), Csolta (1416—1430, 6 db.), Cscpak (1473—1498, 2 db.), Csót (Miscell. a. 1342, 1 db.), Csursca (Churcha Zánkával 1330, 1 db.).

Dád (Dec. epp. a. 1383, 1 db.), Dancshegye (Pethőfalva a. 1470, 1 db.), Dánkfalva (Nova a. 1431, 1 db.), Deáki (Kál a. 1300, 1 db.), Decimae Budenses (1245—1710, 28 db.), Decimae episcopales (1212—1677, 118 db.), Diszely (1326—1473, 2 db.), Domjánmál (Dec. epp. a. 1362, 1 db.), Döbréte (Deubrete, Egerszeg a. 1562, 1 db.), Döbröce (Döbröntze, Dec. epp. a. 1641—1653, 3 db.), Dörgicse (Dec. Bud. a. 1269, 1 db.), Dusnok (1382—1383, 2 db.).

Ebergény (Egerszeg a. 1562, 1 db.), Ebdén (1394, 1 db.), Ederics (Boldogasszonyfával és Ajkarendekkel 1474—1616, 2 db.), Egerszeg (1266—1676, 37 db.), Egres, Egrus (1355, 1 db.), Endréd (Csát a. 1295, 1 db.), Enyere (Mancae litt. a. év n., 1 db.), Enying (Csajág, Dec. epp. és mancae litt. alatt 1384—1551, 3 db.), Eörményes (Örményes, Mancae litt. a., év n., 1 db.), Eörs (Örs, Dec. epp. és Miscell. a. 1357—1539, 2 db.), Eöskü, Öskü (Miscell. a. 1539, 1 db.), Eőssi, Ősi (1465—1485, 5 db.), Episcopi decimae vide Decimae, Episcopi Vesprimiensis ius coronandi reginas Hungariae (1216—1714, 6 db.), Episcopi Vespr. ius ad officium supremi comitis comitatus Vespr. (1392—1659, 8 db.), Erde (Dec. epp. a. 1340, 1 db.), Ereke (1353—1450, 6 db.), Ernye (Dec. epp. a. 1616—1649, 3 db.), Errád (= Nyirád, Köveskál a. 1358, 1 db.), Esztrág lásd Sztrák.

Fácánfalva (Nova a. 1431, 1 db.), Faisz (1294—1300,

2 db.), Fancs (1285—1391, 3 db.), Fényes (Nova a. 1431, 1 db.), Fevényes (1394, 1 db.), Fokszabadi (Litt. mancae a. 16. sz., 1 db.), Füred (1385—1413, 10 db.), Füle Sz. Márton (Ósi a. 1485, 1 db.).

Gárdony (1640, 1 db.), Gebecs, Gebech (Csekel a. 1382, 1 db.), Gecse (1624—1730, 4 db.), Gelefölde (1450—1466, 2 db.), Gelemér (1464, 2 db.), Gerbő, Nagy- és Kis-Görbő (Dec. epp. a. 1649, 1 db.), Gerencsér (Nyirád a. 1332, 1 db.), Gereth (Csát a. 1363, 1 db.), Gerezd (1302—1484, 6 db.), Gergeteg (1280—1583, 11 db.), Germen (1279—1433, 7 db.), Görbő lásd Gerbő, Görgeteg lásd Gergeteg, Gybes (Lullya a. 1325, 1 db.), Nagy Gyenő (1650, 1 db.), Gyepes (Dec. epp. a. 1444, 1 db.), Gyugyvár (Bakod a. 1668, 1 db.), Gyula (Dec. epp. a. 1389, 1 db.), Gyulakeszi (1640, 2 db., l. Keszi a. is).

Hadász (1394, 1 db.), Hagymáskér (1398—1673, 6 db., l. Kér a. is), Halagos (1467, 1 db.), Halimba (Dec. epp. a. 1444, 1 db.), Harus (Csát a. 1295, 2 db.), Hegyes (Misc. a. 1389, 1 db.), Hegymagas (1245—1642, 6 db.), Henye (Nivegy a. 1269, 1 db.), Herendi (1306—1563, 7 db., Zala m.), Hetye (Nivegy és Dec. epp. a. 1269—1653, 2 db.), Hidegkut (Tádika és Szöllős a. is 1318—1669, 3 db.), Himháza (1460, 1 db.), Hosszútót (1462, 1 db.).

Sz. Jakabfalva (1379—1498, 4 db.), Jenő lásd Nagy-jenő, Jenő (Litt. mancae a. év n., 1 db.), Iklód (1331—1334, 2 db.), Istrág lásd Sztrák, Sz. István (1478, 1 db.), Istvánd (Lesencze és Dec. epp. a. 1632—1648, 3 db.), Iura episcopi lásd Episcopi, Sz. Iván (1407—1648, 2 db.).

Kádárta (Gelemér a. 1464, 2 db.), Kájár (1369—1600, 8 db.), Kál (1300—1394, 5 db.), Kál (lásd Köveskál, Sásdikál és Töttöskál a. is), Kálla lásd Mindszentkálla és Szentbékálla, Kálvölgy (1389—1467, 4 db.), Káloz (1326—1389, 4 db.), Kana (Dec. epp. a. 1240, 1 db.), Kaponár (Dec. epp. a. 1653, 1 db.), Kapoly l. Kopoly a., Kapornok (Dec. epp. a. 1641, 1 db.), Karácsonyfalva (1394—1470, 7 db.), Kazár (Dec. epp. a. 1649, 2 db.), Kék (1318—1473, 11 db., lásd Keyk a. is), Kekse, Kekche (Csepel a. 1339, 2 db.), Kelenföld l. Kreenföld, Kelesztfalva (1398, 1 db.), Kemece (Szöllős a. 1318, 1 db.), Kemend (Dec. epp. a. 1646—1649, 7 db.), Kér (1323—1343, 2 db., l. Hagymáskér a. is), Kerék (1500, 1 db.), Kereki (Csát a. 1295, 2 db.), Kerine (Dec. epp. a. 1383, 1 db.), Keszi prope Budam (1267—1295, 3 db.), Keszi in comitatu Zaladiensi (1318—1439, 16 db., lásd Gyula-

keszi a. is), Pap-Keszi (Gelemér a. 1464, 2 db.), Keszthely (Tádika, Dec. epp. és Litt. mancae a. 1403—1675, 23 db.), Kevestóti (Nook a. 1382, 1 db., 1. Nak a. is), Keyk, Kék (Szepezd a. 1307, 1 db., 1. Kék a. is), Kisgörbő l. Görbő, Kohán (Görgeteg a. 1398—1529, 4 db.), Kolon, Kolun (Miscell. a. 1342, 1 db.), Kondra (Nova a. 1431, 1 db.), Kondora (Fövényes a. 1394, 1 db.), Kopol, Kapoly (Csát és Lullya a. 1295—1325, 3 db.), Koppány (Dec. epp. a. 1616—1628, 2 db.), Kőudvar l. Kuodvari, Kovácsi (Tádika a. 1419, 1 db.), Köröshegy (Csát a. 1295, 2 db.), Kövesd (Szöllős a. is, 1318—1466, 2 db.), Köveskál (1291—1488, 10 db.), Kövestóti l. Kevestóti, Kreenföld, Kelenföld, seu porta castri Budensis (Dec. Bud. et epp. a. 1225—1298, 3 db.), Kuodvari, Kőudvari (Dec. epp. a. 1365, 1 db.), Kup (Csát a. 1295, 2 db.), Küngös (Miscell. a. 1465 k., 1 db.).

Lancs, Lanch (Miscell. a. 1237, 1 db.), Sz. László (1465, 1 db.), Lenti l. Nempthi, Lesencze (1402—1632, 3 db.), Leveld (1237—1675, 11 db.), Leőrinte (Dec. epp. a. 1444, 1 db.), Litér (1472—1492, 7 db.), Lőrinczfalva (Nova és Petőfalva a. is 1400—1464, 6 db.), Lőrinte l. Leőrinte, Lúend (Dec. epp. és Miscell. a. 1320—1321, 2 db.), Lula (1288—1463, 10 db.).

Magyaród (Miscell. a. 1342, 1 db.), Magyarósd (Bedeg és Dec. epp. a. 1360 és 1673, 4 db.), Mandeu (Egerszeg a. 1266, 1 db.), Maróth (Dec. epp. et Miscell. a. 1295—1349, 2 db.), Meggyes l. Bakonymeggyes, Merenye (Litt. mancae 1702, 1 db.), Sz. Miklós (1324—1504, 9 db.), Mindszentkál (1341—1632, 6 db.), Miske (Miscell. a. 1571, 1 db.), Moesola (1294, 1 db.), Moncsa, Moncha (Szepetnek a. 1381, 1 db.), Monostorapáti (1616—1651, 3 db.), Monoszló (Bereczk a. 1354, 1 db.), Monyorókerék (1390, 1 db.).

Nagygörbő l. Görbő, Nagyjenő l. Gyenő a., Nak (Zics a. 1365, 2 db., lásd Noók a. is), Neék, Nyék (Dec. Bud. a. 1295, 1 db.), Nempthi, Németi, Lenti (1449, 1 db.), Neveg (1269—1335, 5 db.), Neszele (Egerszeg a. 1569, 1 db.), Neszmély (Dec. epp. a. 1359, 1 db.), Nivegy l. Nevegh a., Nivend (Herend a. 1318, 2 db.), Nóók (1366—1382, 3 db., 1. Nak), Nosztre (1300—1465, 5 db.), Nova (1255—1572, 13 db.), Nyirád (1272—1564, 19 db., 1. Errád-ot is).

Olurs (Szöllős a. 1318, 1 db.), Ortaháza l. Arthalháza; Örményes l. Eörményes; Örs lásd Eörs, Ursy, Urs; Ősi lásd Eőssi; Öskű l. Eöskű.

Pacsa (Tapolca a. 1290, 1 db.), Páked (Dec. epp. a.

1615—1673, 6 db.), Paloznak (Litt. mancae a. 14 sz., 1 db.), Papkeszi l. Keszi a.; Patvására (Gelemér a. 1464, 2 db.), Peleske (1428—1568, 2 db.), Pentele (Dec. Bud. a. 1480, 1 db.), Peremarton (1476—1484, 6 db.), Pete (1553, 1 db.), Petőfalva (1464—1470, 4 db.), Piszko (Hadász a. 1394, 1 db.), Polgári (Dec. epp. a. 1464—1551, 2 db.), Posega, in comitatu tres possessiones (év n., 1 db.), Posfalva, Pochfalva (Szt. Iván a. 1407, 1 db.), Pölöske l. Peleske, Praediales l. Albensis, Simigiensis et Tolnensis comitatum alatt; Prága (1559, 1 db.).

Raposka (Tapolcza a. 1421—1425, 3 db.), Rendek l. Ajkarendek, Ajka (Dec. epp. a. 1444, 1 db.), Rendes (Ság a. 1498, 1 db.), Rezi (Dec. epp. et Miscell a. 1674—1675, 3 db.), Rostás (Berénhida a. év n., 1 db.).

Ság (1394—1505, 10 db.), Salamonfalva (Nova és Fevényes a. 1394—1431, 2 db.), Sárpentele l. Pentele, Sasag, Sasad (Dec. Bud., Dec. epp. és Miscell a. 1297—1357, 17 db.), Sásdikál (Köveskál a. 1389, 1 db.), Sark (1384, 1 db.), Sceulch, Szölcz (Köveskál, Nyirád, Tádika a. is, 1266—1358, 8 db., l. Stolch a. is), Sebes (1342, 1 db.), Següsd (Tádika, Dec. Bud. és Epp., Miscell a. 1269—1404, 5 db.), Sidond (Dec. Bud. és Miscell. a. 1329—1331, 4 db.), Simighiensis comitatus Praediales (Miscell. és Dec. epp. a. 1464—1668, 2 db.), Simontornya (Dec. epp. a. 1468, 1 db.), Somodor (Germen a. 1322—1328, 2 db.), Sóól, Sólý (Dec. epp. a. 1468, 1 db.), Stolch, Stolcz (Miscell. a. 1474, 1 db.), Súr (1744, 1 db.), Sümeg (1327—1650, 9 db.).

Szabadi l. Fokszabadi és Zabadi; Szalaszeg, Zalaszeg (Dec. epp. a. 1616—1649, 7 db.), Szanás l. Zanas alatt, Szántó (Tádika, Szepezd, Köveskál és Dec. epp. a. 1257—1675, 14 db., lásd Zántó a. is), Száraztó l. Zarroztou; Szárberény l. Zarberény a.; Székesfehérvár l. Alba, Szentandrás (Herend, Köveskál és Dec. epp. a. 1257—1675, 14 db.), Szentbékálla (Köveskál és Tádika a. 1341—1358, 2 db.), Szentbenedekalja l. Benedekalja, Szentendre l. Zentendre; Szentgrót (Bakod, Dec. epp. a. 1616—1641, 6 db.), Szentjakab (Herend és Nevegy a. 1306—1446, 4 db.), Szentjakabfalva l. Jakabfalva; Szentistván l. István; Szentiván l. Iván; Szentkirály (Dec. epp. a. 1365, 1 db.), Szent László l. László; Szentmárton l. Füle Sz. Márton; Szentmiklós l. Miklós; Szentpéter (Dec. epp. a. 1616—1641, 3 db.), Szenttamás (Veszprém a. 1370, 1 db.), Szepetnek l. Zepethnek; Szepezd l. Zepezd; Szigliget (Tapolcza a. 1421—1475,

3 db.), Szil l. Zil; Szölcz l. Sceulch; Szöllös (Tádika és Dec. epp. a. 1365—1495, 3 db.), Szöllös l. Zöllös; Szöllöskövesd l. Zeuleuskues; Szörcsök l. Borszörcsök; Sztrák, másként Sziget (1359—1479, 17 db.).

Tádika (1257—1504, 40 db.), Tagyon (Árokfő és Herend a. is, 1306—1565, 7 db.), Tapolcza (1272—1677, 26 db.), That (= Chat, Csát, Zics és Dec. Bud. a. 1329—1365, 4 db., lásd Csát a. is), Thaten, Tétény (Dec. Bud. a. 1295, 1 db.), Tefételő (Bedeg és Csát a. 1337—1466, 3 db.), Tétény l. Thaten; Tittös (Szt. Benedekalla a. 1488, 1 db.), Tolnensis comitatus Praediales (Miscell. a. 1464, 1 db.), Tolve (1338, 1 db.), Tomaj (Dec. epp. a. 1652, 3 db.), Tósok (Dec. epp. a. 1444, 1 db.), Tótfalu (1466—1504, 4 db.), Túrje (Dec. epp. a. 1649—1653, 2 db.), Tynnye (Dec. Bud. a. 1384, 1 db.).

Udvari (1494, 1 db.), Udvarnok (Leveld, Dec. epp. a. 1620—1642, 7 db.), Ugol (Csát a. 1295, 2 db.), Ujlak (Litér a. is 1492, 3 db.), Ujbécs l. Vibécs alatt; Ujlak (Litér a. is, 1492, 3 db.), Újvölgy (Herend a. 1306, 1 db.), Urhida (1447—1479, 2 db.), Ursy, Budaörs (Dec. Bud. a. 1295, 1 db.), Urs (Dec. epp. Miscell. a. 1320—1357, 11 db.), Uzsa (1436—1473, 3 db.).

Vág (1390, 1 db.), Vál (Dec. Bud. a. 1269, 1 db.), Vámos (1300—1539, 8 db.), Vanyola (1640—1655, 3 db.), Várad (Szántó a. 1248, 1 db.), Váradhegye (Tádika alatt 1494—1496, 4 db.), Váralja (Árokfő és Miscell. a. 1389—1413, 2 db.), Véged, Viged (Dec. epp. a. 1649, 1 db.), Veszprém (1313—1715, 5 db., l. *episcopi Vespr. ius ad officium supr. comitis comitatus Vespr.*), Veszprém episcopatus (Miscell. a. 1388, 1 db.), Vibécs, Ujbécs (Tádika a. 1327, 1 db.), Vilonya (Berénhida a. év n., 1 db.), Visegrád (Miscell. a. 1327, 1 db.), Vita (Boldogasszonyfa és Szentbenedekalla a. 1474—1488, 2 db.), Vodej (Mocsola a. 1294, 1 db.).

Zabadi, Szabadi (Szöllös a. 1318, 1 db.), Zajka, Zovajka (Nova, Petőfalva a. is, 1431—1464, 5 db.), Zalaszeg l. Szalaszeg, Zalaszentmihály (1172 k., 1 db.), Zánás, Szánás (1360, 6 db.), Zánka (1330, 1 db.), Zántó, Szántó (1248—1582, 3 db.), Zárberény, Szárberény (Antalfa és Szöllös a. 1315—1324, 3 db.), Zárroztou, Száraztó (Csát a. 1295, 2 db.), Zent Endre, Szentendre (Tagyon a. 1565, 1 db.), Zepetnek, Szepetnek (1325—1649, 9 db.), Zepezd, Szepezd (1288—1649, 20 db.), Zeuleuskues, Szöllöskövesd (Szentbenedekalla a. 1560, 1 db.), Zics (1295—1407,

8 db.), Zid, Zsid (Dec. epp. a. 1652—1675, 3 db.), Zil, Szil (1360—1481, 6 db.), Zöllös, Szöllös (1318—1326, 2 db.), Zovajka l. Zajka; Ztrák, vagy Ziget lásd Sztrák; Zumur (Sümeg a. 1327, 1 db.), Zuzd, Szöz (1341—1377, 5 db.).

Ezen iratokon kívül még három általános, a fentiek csoportjába be nem osztható, vagy a beosztásnál kimaradt oklevélcsoportot látunk megkülönböztetve, és pedig:

2. *Miscellanea* (1237—1743, 177 db.),

3. *Litterae mancae* (1148—1742, 49 db.) és

4. *Litterae adiunctae* (1221—1557, 29 db.).

Ez utóbbi két csoportba nyertek beosztást a csonka és nehezen datálható levelek.

II. Gazdasági levéltár.

A veszprémi püspökség több megyére kiterjedő javait a XVIII. századi gyakorlat szerint Veszprémből, mint központból kezelték. A jószágkormányzás alá tartozó három uradalomba egyesítették a birtokokat: a Veszprém körül elterülők a veszprémi, a Somogyban lévők a karádi és végül a Sümeg és Zalaegerszeg vidékén elterülők a sümegi uradalomhoz tartoztak. A javadalom kezelésével összefüggő iratokat, melyek a jószágkormányzásához befutottak, külön irattárban, mint gazdasági levéltárat kezelték. Úgy látszik, amiként a püspökség egyházi igazgatásával, úgy a gazdasági adminisztrációval kapcsolatos iratok is csak a XVII. század kezdetétől voltak meg. A XVIII. századi anyagot először 1779-ben katalógizálták. Az iratokat a három uradalom alá és ezeken belül birtokok szerint csoportosították. Lajstromozásuk az akkor szokásos levéltárrendezési elvek alapján történt. A karádi uradalom iratai például a következő alcsoportokban nyertek elhelyezést: Dominium Karád; Oppidum Karád; Urbaliaia oppidi Karád et possessions Csepel; Metalia Csepely, Kőcse, Pózsza; Metalia Praediorum circa Karád; Metalia Andocs, Kis Bár, Köpp et Apáti; Urbarialia Andocs, Kis Bár, Köpp et Apáti; Acsa et Gerezd cum Ráksi; Metalia Ráksi et Dada; Szorossád; Koppán; Szántó. Csád és Hidegkut; Possessio Csököly; Possessio Görgetek; Decimalia dominii Karád; Sedes dominiales et criminales; Administratio, rationes. Hasonlóan könyvelték el a másik két uradalom iratait is, melyek közül a sümegi anyagához járult három, az egész püspökséget érdeklő iratcsoport: Decimae Budenses; Elenchi litterarum episcopatum tangentium; Censuralia totius episcopatus. Az első alá sorolt iratok ma már

a káptalani levéltárban deponált püspöki levéltári részben található. Később a XIX. század közepén az így elrendelt anyaghoz az újabb és pedig 1835-ig terjedő idő iratait szintén beletárolták.

Fentiekből láthatjuk, hogy a veszprémi püspöki gazdasági levéltárba csak a számadások, az urbarialis, az úrszéki stb., főleg általános vonatkozású iratok kerültek be, míg az uradalom kisebb jelentőségű iratai, mint az egyes falusi bírák, gyámok, tizedszedők stb. számadásai az uradalmak székhelyén maradtak. Ezt igazolják a sümegi uradalom központjából, Sümegről tavaly beszállított XVIII. századi gazdasági iratsomók is.

A gazdasági levéltár régebbi anyaga, mely a püspöki aulában nyert elhelyezést, 1895 körül hely hiánya miatt a jószágkormányzóság épületébe lett átszállítva, majd pár évvel ezelőtt az értéktelennek vélt iratokat valamelyik papírmalomnak adták el. Nem szabad azonban arra gondolnunk, hogy az egész gazdasági levéltár tönkrement. Nagyon sok iratot a Veszprémvármegyei Múzeum érdemes vezetője mentett meg, száznál több irat pedig vétel útján a Magyar Nemzeti Múzeum levéltári osztályába került, sőt a veszprémi püspöki levéltárban is található a gazdasági levéltárból származó iratok. Dr. Pfeiffer János, a jelenlegi püspöki levéltárnok ugyanis a laikusok által is becsesnek vélt és el nem adott anyagot utóbb összeszedette és a püspöki rezidenciába vitette; de nemcsak Veszprémbe, hanem Sümegen és Karádon, mint uradalmi központokban található gazdasági iratokat is Veszprémbe szállíttatja és részben már be is szállította, úgyhogy az elpusztult gazdasági levéltár némiképpótolva lesz.

A most fennálló gazdasági levéltár anyaga a következő:

a) Jószágkormányzósági iratok.

A kimondottan központi igazgatással kapcsolatban a következő iratsoportok találhatóak:

1. A püspökség javainak kormányzását tárgyzó *prefektorális rendeletek* (1825—1832, 1836) 8 kötet, melyekbe az egyes uradalmi tisztségekhez kiküldött rendeleteket másolták le.

2. *Protocollum exhibitionale*, a prefektusi hivatalnál előforduló tárgv. válasz, végzés és rendeletek jegyzőkönyve (1826—1829, 1831—1843, 1845, 1847—1848), 20 kötet. A sorozat folytatása a *Kormányzói rendeletek protocolluma*

(1850—1856, 1858—1865, 1868—1869, 14 kötet), amelyhez az *Iktatókönyv* (1875—1876, 1880, 1882, 1884, 1886—87. évekből) 7 kötete csatlakozik. Ide sorolandók az Irattári betűsoros tárgymutatók (1866—1873, 1882—1884, 2 kötet).

3. *Conscriptio cameralis* proventuum episcopaliū dominiorum Veszprém, Karád et Sümeg a. 1802., sedes vacantia idejéből, 3 kötet.

4. *Tizedgabona* termési kimutatásokat érdeklő levelezések, válaszok és instructiók 1746—1748-ból, 1 kötet.

5. *Tisztijelentések* jegyzőkönyve (1850—1851), 2 kötet.

6. *Készpénzbevétel* és kiadás összesítő lajstromai egyes uradalmak szerint (1832—1835, 1837, 1839—1842, 1846, 1848—1851, 1853—1859, 1866—1876), 17 kötet.

7. *Kivonatok*. Egyes uradalmi tisztségek szerint összeállított kivonatok pénzről, terményekről, állatokról stb. (1833—1835, 1837—1839, 1841—1842), 8 kötet.

8. *Urszéki iratok*. A veszprémi úriszéki (1805—1828, 1842—1844) jegyzőkönyv 4, a karádi úriszéki iratok (1746—1831) protocolluma pedig 1 kötetben.

9. *Periratok*: Processus metalis inter episcopum et Compossessores Pusztamiskeienses ratione possessionis Nyirád ac praedii Gerencsér (1742—1787). — Processus capituli Vespr. contra episcopum Martinum Biró intuitu metarum inter oppidum Vespem et Márkó seu Bere (1752). — Processus metalis inter Franc. Esterházy et Martinum Biró ep. Vespr. ratione possessionum Kiskeszzi, Polgár Vigánt, Nyirád, Árokfő et Nagykolontár (1747—1753). — Processus metalis inter Petrum Kenessey, Michaellem Roboz et Daniel Oroszi velut actores et epum Martinum Biró velut in causam attractum ratione molendini in oppido Veszprém iuxta fluvium Sédvize situati (1753—1756). — Processus primaevus urbarialis Vesprimiensis (1748—1750). — Processus inter eppum Martini Biró et Vichelusianos (Véghelyi) suscitatus ratione educillationis in fundo Vespr. (1765—1767). — Processus inter Martinum Biró epp. Vespr. et Petrum Schneider abbatem B. M. V. de Zirc ratione possessionum Polány et praedii Borsád (1753—1755). — Processus Francisci Málík et Johannis Bácsmegyei contra eppum Vespr. Acsádi intuitu praedii Lecze (1732). — Processus inter Johannem Antal qua possessionis Kecse dominum terrestrem et Adamum Acsádi ep. Vespr. qua possessionis Csepep dominum terrestrem ratione occupationis possessionis Csepep (1738). — Kurbélyi György püspök mint felperes

és a szentbalázsi jobbágyok mint alperesek közti tizedügyben Zala vármegye döntése (1816—1830). — Processus Johannis, Michaelis et Annae Rozmán contra Elisabetham Csepeli super quadam summa credita (másolat, 1743). — Processus inter Susannam Hosszúfalusi Pauli Beledi chirurgii Veszpr. conthoralem ut actorem et Mariannam Külley Samuelis Tasi conthoralem (1747). — Processus inter Antonium Svorcz ut actorem et Christianum Paluska de Aranyosmaróth velut in causam attractum super quadam summa credita (1759—1764). — Beniczkyne Prónay Éva pörének jegyzőkönyvei Nógrád vármegye részéről hiteles másolatban (1866—1870).

10. Különféle *iparosok* részére teljesített fizetésekről szóló számadás 1766, 1816-ból, 2 kötet.

11. *Püspöki katonaság* elszámolási könyve, 1800.

12. *Zichy Domokos* püspök alatt a püspöki uradalmi épületeken eszközölt javítások (1842—1843).

13. A püspökhöz benyújtott *kérvények* és azokra adott válaszok (1850—1853).

14. *Erdészeti, mérnöki és számvevőségi* levelezések jegyzőkönyve (1859—1867).

15. *Reflexiones* ultiores ad Camarae R. H. Aulicae officii rationariae responsa intuitu calculi praecisionalis eppatus Albaregalensis per epum Josephum.

16. *Inventarium von Hausmobilien* der bischöfl. Residenz zu Veszprem 1777., *Inventarium mobilium* in residentia epali Veszpr. a. 1791.

17. Püspöki *háztartási számadások*: Perceptio paratae pecuniae ex cassa generali pro expensis culinaribus in episcopali residentia Veszpr. a. 1779. — Manuale pro anno 1780. — Kulcsári számadáskönyv (1791—1801, 1814—1819, 2 kötet). — Kostbuch 1820—1828, 1 kötet.

18. Az 1779-ben rendezett *gazdasági levéltár lajstromai*, 3 kötet.

b) *Veszprémi uradalom.*

Kimondottan a veszprémi uradalom iratai a következők:

1. Protocollum dispositionum oeconomicarum in dominio Veszprém (1773, 1777—1788; 1825—1826; 1833—1838), 3 kötet.

2. Protocollum omnis generis perceptionum et erogationum officii frumentariatus in dominio V. (1815, 1820), 2 k.

3. Manuale officii rationistatus distr. Ósiensis (1826), 1 kötet.

4. Veszprémvárosi püspöki jobbágytelkek és házak (1840—1842, 1846—1848, 2 köt.), Tagyon helységben eladott házak, házhelyek, stb. (1840—1847) és végül Németbánya, Csehbánya, Kiskorcsma és Kislődi helységekben eladott házak, stb. (1841—1846) jegyzőkönyve 1—1 kötetben.

5. A csopaki (1861—1870), badacsonyi (1863—1866), somlyai (1861—1869) vincellérek számadása, 5 könyvben.

6. A hajmáskéri (1804—1840) és kislődi (1826—1839) árvák vagyonának számadásai.

7. Protocollum actorum provisoratus dominii Vespr. (1823—1824).

A fenti könyveken kívül csekély számmal iratokat is találunk, amelyek között úriszéki, házeldással kapcsolatos stb. irományok vannak. Ez iratok rendezése folyamatba téve, végleges befejezést akkor nyer, ha az összes gazdasági iratok a püspöki levéltárba kerülnek.

c) Karádi uradalom.

1. Politico-iuridica descriptio dominii Karád (1775), 1 kötet.

2. Conscriptio dominii Karád (1763), 1 kötet.

3. Protocollum oeconomicum pro faciendis hebdomadalibus dispositionibus in dominio K. (1803—1804, 1828—1833), 2 kötet.

4. Manuale officii provisoratus dominii K. (1826—1830), 3 kötet.

5. Karádi tiszttartóság birka-, robot- és gabonastátusának, valamint készpénzbevételének és kiadásainak jegyzőkönyve (1832—1842, 1849—1850), 8 könyvben.

6. Funduális könyvek: Karád mezővárosának extractusa, lakások és földjeik (1827) 2 példányban; Karád (1827), Acsa (1818), Görgeteg (1819), Andocs és Csepely (1780) helységek és Karád (1772) funduális könyvei, 6 db.

7. Consignatio decoumentorum ad praefectorale officium pro parte provisoratus K. (1823). A karádi uradalom gazdasági régi iratainak beszállítása folyamatban van.

d) Sümegi uradalom.

1. Protocollum dispositionis oeconomicae in dominio Sümeg (1781—1783, 1786—1787), 2 könyvben.

2. Manuale rationarium introitus et exitus paratae pecuniae domini Sümeg (1768—1772, 1777, 1779—1783, 1786—1787, 1790—1799, 1801, 1805—1806), 27 kötetben.

3. Manuale dispensatoris super introitu et exitu victualium in dominio Sümeg (1769, 1772, 1782—1783, 1788—1789), 6 kötet.

4. Corpus rationum super introitu et exitu pecuniae, non secus victualium in dominio S. (1769); Uradalmi számtartói számadás (1827).

5. Protocollum seu connotatio cornutorum, pecorum, pecudum, non secus materialium (1779—1782), 4 kötet.

6. Hauptbuch (főpénztári könyv, 1817—1821) és Copierbuch, azaz a sümegi udvartartás megrendelési könyve (1820).

Az uradalmi régi iratokat 1930-ban Veszprémbe szállították. Az iratokat már csoportokba osztották: az uradalomhoz tartozó falvak telekkönyveit, funduális iratait, egyes helységek bírának, gyámainak számadásait, bor- és terménytizedekre vonatkozó számadásokat stb. találunk közte. Az iratok nagyrésze a XVIII. század második és a XIX. első feléből származik.

Az uradalmak XVIII. század végéről és a XIX. századból származó *birtok-térképeire* a jelenlegi adminisztrációnak is szüksége lévén, azokat szép rendben, katalogizálva a jószágkormányzósági irodában megtaláljuk. Egy-két térkép azonban a püspöki levéltárban nyert elhelyezést. Ez utóbbiak: Veszprém város térképe 1780-ból (2 darab), Alsópáhoki határban lévő hidaké 1823-ból, a keszthelyi plébániai földeké 1821-ből, Sárvíz, Sió és Kapos szabályozásáé 1811—1825-ből, Kolontár, Lörinte uradalmaké 1826-ból, Veszprémé 1855-ből és végül Somogy megye egyházi beosztásáé 1901-ből.

A püspöki uradalmi épületek építési, javítási *tervezzései* a legújabb gazdasági adminisztráció levéltárával együtt szintén a jószágkormányzóságnál őriztetnek.

DR. LUKCSICS PÁL.